

УДК 811.161.2'272(045)

DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2023.281357>Світлана Ковтюх*

НАГАЛЬНІ ПОТРЕБИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто актуальні проблеми функціонування й розвитку української мови як державної в умовах воєнного часу, визначено перспективні аспекти мовно-національної безпеки на майбутнє. Зосереджено увагу на поширенні української мови в Європі та світі за 2022 рік, на релевантності вітчизняного мовного законодавства. Окреслено назрілі лінгвістичні проблеми та шляхи їхнього розв'язання, охарактеризовано основні галузі, де конче необхідно поширювати й утверджувати українськомовний вплив.

Ключові слова: державна мова, захист державної мови, мовна ідентифікація, мовна політика, українська мова.

Kovtiukh Svitlana. Urgent problems and perspectives of the national Ukrainian language functioning.

The article discovers actual problems of the Ukrainian language functioning and developing as of the national state language during the wartime, specifies perspective aspects of the national language safety for the future. On the one hand, our national culture causes increasing concern in the world, encourages learning Ukrainian to stand in solidarity with the nation courageously fighting against Russian invaders, reinforcing considerable part of the Ukrainian society to national values, rejecting Russian as a hostile means of communication. On the other hand, there have been noticeable mitigation of firm positions in the language policy on different levels, some tolerance to russification, unpretentious attitude to the use of Russian in media, in official communication etc. And this is occurring on the background of linguicide, denationalization on the Ukrainian territories occupied by Russian Federation army.

In the publication the attention is focused on the dissemination of the Ukrainian language in Europe and in the world in the past 2022, relevance of the national legislation. There has been made an emphasis on the necessity of systemic legal protection of the national language with a wide range of influence functions with punishment, among others, when the current laws are not fulfilled.

We outline linguistic problems and ways to resolve them, in particular, we consider it important to expand horizons of Ukrainian as a foreign language abroad. On time is functioning of effective Ukrainian-speaking front with the use of all possible media resources as well as realization of wide inventory of the national onymicon. It is recommended to consider Ukrainian *latynysya*, translation studies, books publishing, editor institution, *slovnycarstvo*, documentary science, linguistic expertise, moderate purism, folklore etc. We emphasize the necessity to create «Novy Ukrainsky Pravopys» – the only literary standard of orthography and punctuation for all Ukrainians in the world. It is important to change the third sentence in article 10 of the Constitution, return to initial recommendations of the National Commission of the national language standards concerning the exam on the Ukrainian language proficiency for state officials and those acquiring citizenship, make international Ukrainian rewards, festivals, competitions prestigious and the Ukrainian language must be heard on the platforms of the most authoritative and influential international institutions.

It is absolutely necessary to expand and establish Ukrainian-speaking impact in such spheres: on all levels of state power institutions, in the Armed forces of Ukraine, in territory defense forces, national guard, border troops, customs, law enforcement agencies, national police, courts, prosecutor's office, justice, military establishments, education, science, media, economy, business, tourism, catering and beauty industries. Ukrainian outlook is to dominate in historical realm, museum and archive affairs, cinema, theatre, art, in religious communities etc.

And the most important: nowadays no one doubts – Ukrainian is the language of victory and victors.

Keywords: national language, state language, national language protection, language identification, language policy, Ukrainian language.

* Світлана Ковтюх, кандидатка філологічних наук, професорка, професорка кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (Кропивницький, Україна); e-mail: kovtjukh@ukr.net.

Актуальність публікації. З одного боку, у зв'язку з успіхами Збройних сил України на фронтах чергової російсько-української війни, із провалом планів на швидке захоплення значних територій незалежної європейської держави разом зі столицею містом Києвом унаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації, сплеском світової цікавості до історії, культури, літератури нашої країни завдяки небувалій консолідації суспільства і в середині України, і за її кордонами, є потреба проаналізувати першочергові завдання розвитку української мови як державної, визначити перспективи її остаточного закріплення на наших теренах і поширення у світовому масштабі. З іншого боку, донині не зникла загроза денаціоналізації українців, тобто фізичного знищення населення країни, з боку росії та її союзників у цій війні, досі загрожені наші національні цінності, культура, мова, релігійні переконання тощо. Значна частина громадян України, що з тих чи тих причин послугоувалася російською мовою, усвідомлено перейшла на українську, проте в окремих груп осіб є ще проблеми з національною ідентичністю, самосвідомістю, з розумінням необхідності подолання постімперських, постгеноцидних травм.

Мета статті – розглянути актуальні проблеми функціонування й розвитку української мови як державної в умовах воєнного часу та визначити перспективні аспекти мовно-національної безпеки на майбутнє. Для реалізації цієї мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) з'ясувати місце української мови та можливості її поширення в Європі та світі; 2) вивчити релевантність вітчизняного мовного законодавства; 3) установити назрілі лінгвістичні проблеми та шляхи їхнього розв'язання; 4) охарактеризувати основні галузі, де конче необхідно поширювати й утверджувати українськомовний вплив.

Аналіз досліджень і публікацій. Юридичні, правові, соціолінгвістичні, функціональні, типологічні, психологічні, політичні, соціокультурні, націєтвірні та інші аспекти української мови як державної, а також проблеми мовної ситуації на наших теренах досліджували Л. Масенко, П. Гриценко, О. Тараненко, С. Ермоленко, М. Плющ, А. Загнітко, С. Соколова, О. Данилевська, В. Курило, М. Костицький, С. Пеньковська, Г. Стойкова, І. Гиренко, Л. Саліонович, М. Кравчук та інші.

Здавалось би, після повномасштабного вторгнення вже не може виникати сумнівів, що саме державна українська мова – це і зброя, і головний націєтвірний чинник, і закріплений Конституцією фактор існування окремої незалежної держави. Особливо після оприлюднення фактів про те, що окупаційні війська на захоплених територіях насаджують російську мову, привозять учителів із рф, палять українські книжки, змінюють навіть одну букву в назві міста Маріуполя на в'їзді. Бо мова – не просто має велике значення, а основоположне.

Проте спостережено тривожні явища неоголошеної, так званої тихої, але інтенсивної за результатами й послідовної нової русифікації України, що, за словами професора, директора Інституту української мови НАНУ П. Гриценка, «руйнує основи української ідентичності, не тільки створюючи умови для “какая разніца”, а й повертаючи той стан, який був в Україні до початку російської агресії» [Гриценко 2022].

14 вересня 2022 року П. Гриценко опублікував «Звернення до Президента України Володимира Зеленського», у якому виклав факти систематичного й публічного зневаження української мови, послаблення її функцій в освіті, у медіапросторі, у пропозованих законопроектах, на частині неокупованих територій, поставив риторичне запитання: «Чому ми маємо допомагати росії загарбати Україну, формуючи передумову – російськомовний простір?!», а

також попросив «докласти всіх зусиль, аби зупинити цю повзучу русифікацію, зупинити політичні ігри навколо багатомовності в Україні та підтримки інших мов», висловив віру в те, «що ми зможемо зробити все для розпросторення і утвердження української мови й української ідентичності як основи побудови нової європейської УКРАЇНСЬКОЇ УКРАЇНИ!» [Гриценко 2022].

Чергове поширення російської мови в офіційному просторі на наших теренах чи поблажливе ставлення до порушення державного мовного законодавства, намагання його знівелювати є яскравою ознакою малоросійства. Є. Маланюк ще 1959 року попереджував, що «малоросійство – це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна і тотальна капітуляція. Капітуляція ще перед боєм» [Маланюк 1959]. Письменник ще в минулому столітті пророче передбачив цю проблему, тому попереджував, пояснював, застерігав: «...проблема українського малоросійства є однією з найважливіших, якщо не центральних проблем, безпосередньо зв'язаних з нашою основною проблемою – проблемою Державности. Що більше: це є та проблема, що першою встане перед державними мужами вже Державної України. І ще довго, в часі тривання й стабілізації державности, та проблема стоятиме першопляновим завданням, а для самої державности – грізним мemento. Малоросійство бо – наша історична хвороба (В. Липинський називав її хворобою бездержавности), хвороба многовікова, отже хронічна. Ні часові застрики, ні навіть хірургія – тут не допоможуть. Її треба буде довгі-довгі десятиліття – **іжживати**» [Маланюк 1959].

Тому під час повномасштабної фази російсько-української війни мовні проблеми не те що не на часі, а стають надважливими в аспекті збереження й відстоювання державности.

Виклад основного матеріалу. Виокремимо 25 основних пунктів щодо актуальних потреб та перспектив функціонування української мови як державної. Кожен із них можна додатково деталізувати, уточнювати, розширювати.

1. Українська мова є майбутньою мовою ЄС унаслідок нашого приєднання до континентальних лінгвістичних організацій. 21 березня 2022 року на офіційному сайті EFNIL (European Federation of National Institutions for Language) з'явилося повідомлення про те, що на позачерговому засіданні Генеральної асамблеї Європейської федерації національних мовних інституцій (ЕФНІЛ) усі члени Генасамблеї одногосно підтримали рішення про членство України в мовному просторі Євросоюзу [Прес-реліз EFNIL 2022]. Серед основних завдань ЕФНІЛ – контроль за виконанням мовного законодавства, захист державних мов. З 23 червня 2022 року Україна є кандидатом в ЄС.

11–13 жовтня 2022 року відбулася 19-а щорічна конференція EFNIL у Вільнюсі на тему «Мова та міграція», у якій уперше взяла участь Україна як асоційований член. Уповноважений із захисту державної мови Т. Кремень 13 жовтня 2022 року виступив із доповіддю «Російська політика лінгвоциду на окупованих територіях України як спосіб демонтажу конституційного ладу України та елемент геноциду українського народу» [Вільнюс 2022]. У перший день відкриття конференції на засіданні Генеральної асамблеї Європейської федерації національних мовних інституцій Т. Кремень сказав: «Сьогодні фронт боротьби за Україну – це також фронт утвердження української мови. Усі спроби окупантів замахнутися на нашу мову, культуру, ідентичність марні. Об'єднуючись проти ворога, звільняючи українські міста та села, ми наближаємо перемогу за широкої підтримки світової спільноти. У цей важкий для світу час, коли українська мова залишається серед мішеней Росії у війні

проти України, а наші громадяни є жертвами геноциду, нам потрібна постійна підтримка надійних партнерів – мовних інституцій Європи» [Україна 2022].

2. Наша мета – зробити українську мову світовою. Уважаємо, що це цілком реальна перспектива. У мовному звіті за 2022 рік однієї з найбільших електронних платформ для вивчення мов і краудсорсингового перекладу текстів, що охоплює понад 500 мільйонів користувачів, С. Бланко зазначає, що після повномасштабного вторгнення РФ до України «понад 1,3 мільйона людей у всьому світі почали вивчати українську мову на знак солідарності», така зацікавленість досягла піку в березні й залишалася стабільною до кінця 2022 року; «за шість місяців після вторгнення кількість людей, які вивчають українську мову, зросла на 1651 % порівняно з минулим роком у Німеччині, на 1615 % у Польщі та на 1515 % у Чехії», в Ірландії – на 2229 %, у Нідерландах – на 1590 %» [Blanco 2022]. Звісно, це пов'язано, зокрема, і з тим, що вищевказані країни приймають біженців з України. Хоч і в далеких від нас землях, наприклад в Аргентині, Японії, В'єтнамі, теж помічено значний інтерес до вивчення нашої мови. Крім того, піднявся індекс популярності української мови серед лінгвопріоритетів у різних державах, порівняно з 2021 роком: у Німеччині з 36-ї позиції українська мова перемістилася на 15-у, у Великій Британії – з 37-ї на 17-у, у США – з 36-ї позиції в рейтингу мов на 22-у [Blanco 2022].

3. Необхідно розширювати обрії української мови як іноземної на наших теренах та світових. Створювати й розвивати центри української культури за кордоном, недільні школи для українців та іноземців, охочих вивчати українську мову, пізнавати нашу самобутню культуру. Варто поглиблювати зв'язки вітчизняних науковців із кафедрами європейських та інших університетів, які раніше викладали українську мову, а також із тими, хто планує таку діяльність. У світовій науковій спільноті зацікавлення росіяністикою поступово зміщується в бік україністики. На часі створення підручників нового покоління для вивчення української мови як іноземної, а також як нерідної для національних меншин на території України. Важливо також у різних країнах світу, передовсім у європейських, готувати вчителів та викладачів української мови.

4. Потрібний системний захищений законодавчий статус української мови. Передусім – у власній державі (є чудові закони, прописані правильні речі, а правових, юридичних важелів не було довгі роки). Має бути сучасна правова основа захисту державної української мови із широким спектром щодо функцій впливу, зокрема покарань за невиконання статей і положень чинного законодавства. Після російсько-української війни, після завершення військового стану потребує редагування третє речення статті 10 Конституції України. Фактично достатньо вилучити два виділені слова: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист **російської, інших** мов національних меншин України (виділення наше. – С. К.). Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом» [Конституція 1996].

5. Після війни варто повернутися до розробленої членами Національної комісії зі стандартів державної мови програми 120-хвилинного іспиту з усіма складовими (перевірка культури мовлення, читання, письма, говоріння) на знання української мови для держслужбовців замість нинішнього 30-хвилинного. Важливо надавати статус громадянина України лише після

успішного складання іспитів із державної української мови, історії України та Конституції нашої держави, а не навпаки: спочатку паспорт громадянина України, а потім упродовж двох років особи мають складати екзамени.

6. Існує проблема української латиниці – національного транслітераційного стандарту. Чинна прийнята постановою Кабміну 2010 року (за часів Януковича). Набагато кращою є попередня українська латиниця, яку запропонували такі вчені: М. Вакуленко, О. Вакуленко, О. Білодід, М. Корнілов, С. Нерознак. Їхня комп'ютерна програма «Взаємнооднозначне комп'ютеризоване перетворення українських текстів із кирилиці в латиницю і навпаки методом транслітерації (українська латиниця)» у Державному агентстві України з авторських і суміжних прав 13 листопада 1995 року отримала Свідоцтво № 21 про державну реєстрацію прав автора на твір. На нашу думку, варто на загальнодержавному рівні повернутися саме до вказаного вище, розробленого науковцями Київського національного університету імені Тараса Шевченка транслітераційного стандарту, адже він заснований на фонетичному принципі й коректно, більш точно відображає вимову українських антропонімів, топонімів, текстів загалом, зокрема не губляться при цьому м'який знак, апостроф, звук [й] тощо. Наприклад, за правилами попередньої латиниці треба було писати: *Kyjiw, Ukrajina, Khmeljnycjkyj* (Київ, Україна, Хмельницький), а не *Kyiv, Ukraina, Khmelnytskyi*, як за чинною [див.: Вакуленко 2011, с. 497–504].

7. Необхідно активно перекладати й видавати основними світовими мовами твори українських письменників – і сучасних, і класиків, найважливіші праці науковців, краєзнавців, митців різних галузей. І навпаки – перекладати українською вартісну світову художню, наукову, технічну літературу тощо. У зв'язку з цим постає проблема подальшого розвитку українського перекладознавства, прийняття та затвердження стандартів державної мови, а також правил транслітерації іншомовних лексем, зокрема пропріативів. Крім цього, важливими є розвиток і поширення вітчизняного книговидавництва, удосконалення інституту редакторства, коректорства тощо, юридичний захист українськомовної книжки та пріоритетність її на внутрішньому ринку.

8. Існує проблема словників – як українських різних типів, так і багатомовних. Варто на академічному рівні створити мультифасетний електронний словник української мови, а також загальний корпус української мови, використавши надбання вітчизняної і закордонної лексикографії та корпусної лінгвістики. Цим має займатися окремий відділ із найновішим технічним оснащенням та висококваліфікованими не тільки філологічними кадрами, а й фахівцями ІТ-технологій.

9. Зміни в різних сферах життя соціуму: суспільно-політичній, науково-технічній, військовій, духовній, культурній та інших – під впливом нових суспільних умов: становлення України як незалежної держави, її входження до світових організацій, розширення міжнародних зв'язків, зміни політичної системи, демократизації суспільства, стрімкого науково-технічного прогресу – формують потребу в новій лексиці. При цьому мова як системно-структурне утворення характеризується такою внутрішньою організацією (системні міжрівневі взаємозв'язки, власний словотвірний потенціал, семантичні та стилістичні парадигми, мовні антиномії тощо), яка зумовлює її постійний розвиток, збагачення, зміни. Найвиразніше відображає динаміку мови її лексико-семантичний рівень. Словниковий склад є найбільш чутливим до зовнішніх чинників впливу, на ньому також активно віддзеркалена дія внутрішніх законів розвитку мови. Тому варто системно позбавлятися від

росіїзмів та надміру англізмів. Видається доцільним практикувати помірний пуризм. Допоміжним засобом може слугувати інтернет-ресурс «Словотвір» (майданчик для перекладів запозичених слів) (концепція М. Свистуна, програмування Л. Лукомського, дизайн Р. Запотічного, науковий супровід кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови Львівського національного університету імені Івана Франка І. Ціхоцького), а також наукові напрацювання в цій сфері.

10. Український правопис покликаний віддзеркалювати, кодифікувати, утверджувати й популяризувати найвиразніші національні мовні особливості. Варто констатувати певну нечіткість засадничої концепції чинної редакції «Українського правопису» 2019 року, прикрі помилки, недогляди, огріхи, некоректні положення, що потребують скрупульозного й ґрунтовного доопрацювання. На нашу думку, необхідно виробити «Новий український правопис», щоб відмежувати його від радянських версій і створити єдиний для всіх українців світу орфографічно-пунктуаційний літературний стандарт – Український правопис, як було заявлено на I Міжнародному конгресі україністів 27 серпня – 3 вересня 1991 року.

Для системної роботи над укладанням нового правописного кодексу української мови взяти за основу: 1) Український правопис (Київ : Наукова думка, 2019), затверджений Українською національною комісією з питань правопису (протокол № 5 від 22 жовтня 2018 р.), схвалений спільною постановою Президії НАНУ (протокол № 22/10 від 24 жовтня 2018 р.) та рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол № 10/4-13 від 24 жовтня 2018 р.), схвалений Кабінетом Міністрів України (Постанова № 437 від 22 травня 2019 р.); 2) Український правопис (проект найновішої редакції) (Київ : Наукова думка, 1999), головним натхненником якого був доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАНУ В. Німчук. Звернути увагу на думки, викладені кандидатом філологічних наук, професором І. Ющуком у праці «Український правопис: проект» (2008), та слушні пропозиції й зауваження, що постали під час обговорення правопису у 2018 році, а також після його кодифікації 2019 року.

Не завадило б створити окремих Інститут українського правопису з достойним фінансуванням, широкими повноваженнями та низкою секторів щодо історичних проблем правопису, передачі засобами української графіки чужизмів, щодо загальноукраїнського академічного мультифасетного словника української мови (лексикографічного), лінгво-юридичної експертизи, академічного корпусу української мови тощо.

Поки що на базі Інституту української мови НАН України доцільно було б організувати постійну робочу групу для створення «Нового українського правопису». Із цією метою варто об'єднати зусилля провідних вітчизняних мовознавців, авторитетних закордонних фахівців, уповноваженого із захисту державної мови України, членів Національної комісії зі стандартів державної мови, письменників, редакторів, яким не байдужі проблеми кодифікації української мови. За потреби залучати спеціалістів з інших сфер із метою поглибленого фахового консультування з питань слов'янських і неслов'янських мов, соціолінгвістичних, діалектологічних, термінологічних, психолінгвістичних, психологічних, лінгводидактичних проблем тощо.

11. З погляду екології мови необхідно здійснити інвентаризацію, лінгвістичну експертизу відповідності літературним нормам вітчизняного онімікону, а саме: власних назв населених пунктів, назв вулиць, провулків, площ, проспектів,

бульварів, парків, пам'ятників, пам'яток, товарних знаків, загалом топонімів, гідронімів, антропонімів, зоонімів, прагматонімів, ергонімів тощо – з метою приведення до єдиної норми, а також із метою позбутись імперських російських маркерів будь-якого формату. Створити законодавчі перепони для лазівок «російського світу» в будь-якому вигляді.

Ми вже висували такі пропозиції 2017 року: «Варто рекомендувати профільним комітетам ВР України виробити нові, доопрацювати й оптимізувати чинні закони держави щодо національної безпеки в царині мовної політики, зокрема законодавчого врегулювання процесу присвоєння власних назв топооб'єктам, особам та ін., у сфері ЗМІ, культури, освіти, кіновиробництва, інтернет-простору тощо. Виробити стратегію перейменовувальних процесів, урахувавши напрацювання й досягнення соціономастики та низки суміжних наук. Необхідно задіяти чинники деколонізації, україноцентричності, національно-історичної самобутності тощо, позбутися російсько-імперських топонімів, не допускати спекуляції історичним принципом з метою їх відновлення. У системі координат декомунізації, деколонізації, дерусифікації не допускати завуальованого перетлумачення радянських, комуністичних власних назв і символів. Передбачити кримінальну відповідальність за використання будь-якої форми пропаганди тоталітарних режимів, російсько-імперських цінностей, зокрема й під релігійним прикриттям» [Ковтюх 2017, с. 165].

У законсервованому стані юридична колізія щодо назв Дніпропетровської та Кіровоградської областей. За їхні нові назви після війни мають проголосувати не менше 300 депутатів, і відповідно змінити частину другу статті 133 Конституції України.

12. Варто впорядкувати українське державне документознавство. Наприклад, в українських паспортах засвідчено трикомпонентну власну назву особи: прізвище, ім'я, по батькові, а в закордонних – двокомпонентну: прізвище та ім'я. Відповідно до ДСТУ 4163:2003, у документах треба було записувати два ініціали та прізвище посадової особи чи будь-якого громадянина, що було цілком умотивовано. Нині ДСТУ 4163:2020 пропонують інакші, не зрозуміло чим мотивовані правила: записувати в ділових паперах лише ім'я та прізвище особи, останнє великими буквами.

13. Варто системно досліджувати в кожній області фольклор, культурні, діалектні особливості тощо за прикладом кропивницького етнопроєкту «Баба Єлька», учасники якого здійснюють експедиції в села Кропивниччини, записують українські автентичні народні пісні, танці, обряди, традиції, кулінарні рецепти, легенди, історичні розповіді про знакові для нашої території, країни загалом події, збирають національні строї, вишиті рушники, інші предмети народного вжитку. Цей волонтерсько-просвітницький рух з етнолабораторією, метою якого є вивчення й популяризація в Україні та за її межами здобутків вітчизняної національної культури, на теренах Кропивниччини організували кандидатка філологічних наук, головна редакторка обласного видання «Нова газета» І. Данильченко (Тільнова) разом з етновиконавицею С. Булановою та кандидаткою педагогічних наук, редакторкою сайту «Перша електронна газета» С. Листюк.

Варто поширювати інформацію про унікальність української нації, яка створила найбільшу кількість народних пісень серед усіх народів світу. У фонотеці ЮНЕСКО зберігається приблизно 15,5 тисяч українських народних пісень, на другому місці – італійські – 6 тисяч [Українці 2015]. Першою піснею, яка прозвучала в космосі, була українська. 12 серпня 1962 року перший

український космонавт П. Попович на прохання конструктора С. Корольова заспівав улюблену пісню на слова українського поета-романтика М. Петренка «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю», яка стала народною ще в XIX столітті.

14. Необхідно відновити діяльність Всеукраїнської асоціації викладачів української мови та літератури з державною фінансовою підтримкою.

15. Треба робити престижними й усіяко популяризувати міжнародні українські премії (наприклад, Міжнародну премію імені Івана Франка), фестивалі, конкурси. З іншого боку, українська мова має звучати на трибунах найавторитетніших міжнародних інституцій. Наприклад, українському Центрові громадянських свобод 2022 року присуджено Нобелівську премію миру, промову його очільниці О. Матвійчук, виголошену українською мовою на урочистій церемонії вручення в Осло 10 грудня 2022 року, варто вивчати в середніх та вищих закладах освіти.

16. Українською мовою *de facto* мають послуговуватися державні службовці в структурах влади на всіх рівнях, зокрема найвищих, а також у Збройних силах України, теробороні, Нацгвардії, прикордонних військах, митниці, силових органах, Нацполіції, судах, прокуратурі, юстиції, військових училищах, ліцеях тощо.

Саме бездоганне володіння літературною українською мовою має бути соціальним, кар'єрним ліфтом разом із фаховою компетентністю.

17. Освіта, наука у власній країні мають розвиватись українською мовою. Державної підтримки потребують вартісні наукові видання. Навчання необхідно поєднувати з патріотичним національним вихованням.

18. Українськомовними мусять стати економіка, бізнес, реклама, ЗМІ. Варто розвивати й упроваджувати бренди, символи, торгові марки та інше з опертям на українську культуру, традиції, цінності. Україна має набути імідж надійного міжнародного партнера, особливо в часи широкомасштабної міжнародної військово-технічної, економічної, фінансової допомоги.

19. Необхідно доукраїнізувати галузь туризму. Особливу увагу звернути на підготовку українськомовних гідів, екскурсководів як для закордонних подорожей, так і в середині країни.

20. На україноцентричності мають ґрунтуватися вітчизняні кіно, музика, фестивалі, театри, мистецькі спілки, гумористична царина, цирк, розважальна сфера тощо.

21. Українська система координат має панувати в історичній науці, музейній, архівній справах. При цьому україноцентризм не потрібно трактувати як українозамкненість.

22. Державною українською мовою варто іменувати заклади харчування тощо, відповідно – стравописи (меню), рецепти, переліки складників (інгредієнтів) мають бути українськомовними. Члени проекту «Баба Єлька» видали книжку кулінарних рецептів «Смачна Кропивниччина» (2021), до якої ввійшли записи локальної кухні, зібрані в експедиціях селами Кіровоградської області з 2018 року. У збірці є рецепти моєї мами – М. Ковтюх. 2021 та 2022 року І. Данильченко (Тільнова) разом із закладом «Ресторація Кропивницьких» та кнайпою «Бамбетель» проводила дегустації страв, приготовлених за давніми кулінарними практиками. До речі, усі записи зроблено зі збереженням місцевого діалектного мовлення.

23. Мода, перукарське мистецтво, індустрія краси не тільки повинні послуговуватись українською мовою, а й широко використовувати національні традиції, символи, техніки. На базі етнолабораторії проекту «Баба Єлька»

відкрито майстерню зі створення реплік старовинного одягу шляхетних українців у місті Кропивницькому, відповідно відбруньковано ще один напрямок «Мода. Баба Єлька». Його складовою частиною є творча майстерня «Будяк Кучерявий», у якій К. Данильченко, юрист за освітою, після роботи створює авторські хустки з узорами давньою технікою вибійки.

24. Під час війни життєво необхідний якісний інформаційний українськомовний фронт із використанням інтернет-ресурсів. Крім того, блогерство, молодіжну субкультуру, жаргонізми, професіоналізми, сленгізми варто творити з опертям на питомі лексичні одиниці й ширити в молодіжному середовищі. Після такої мовленнєвої апробації найбільш вдалі новотвори можуть збагачувати лексико-семантичний фонд загальнонаціональної мови.

25. Треба сприяти поширенню впливу Православної церкви України, Української греко-католицької церкви на наших теренах. З Богом варто говорити рідною сучасною українською мовою. Важливим є розширення закордонних філій ПЦУ та УГКЦ, відповідно зменшення впливу на українські діаспори, закордонні спільноти російської церкви. Українську православну церкву (тобто російський патріархат) необхідно заборонити на державному рівні як популяризатора «руського міра», як складову пропаганди ворожих Україні нарративів.

Висновки. Отже, українська мова – стилет і стилос, оберіг і фортеця, цивілізаційний поступ і собор душі нашої невмирущої нації. Відомий український письменник-волонтер, кандидат філологічних наук С. Жадан у березні 2022 року у фейсбуці написав: «І головне, друзі, не забувайте: історія нині не просто переписується – вона переписується українською мовою». Кандидат історичних наук, депутат Верховної Ради В. В'ятрович додав коментар: «Тому що українською кров'ю».

Під час повномасштабного вторгнення рф на територію суверенної та незалежної України, у часи геноциду й лінгвоциду українців на окупованих територіях необхідно не тільки *de jure*, а й *de facto* посилювати юридично-законодавчий захист української державної мови на наших теренах, давати рішучу відсіч будь-яким спробам обійти мовні закони. Важливо поширювати нашу мову на Європейському континенті та у світі загалом. На часі функціонування якісного інформаційного українськомовного фронту з використанням усіх можливих медіаресурсів, здійснення широкої інвентаризації національного онімкону. Конче необхідно звернути увагу на українську латиницю, перекладознавство, книгодрукування, інститут редакторства й коректури, словникарство, лінгвоекспертизу, документознавство, фольклор тощо. З метою очищення питомої лексико-семантичної системи від росіїзмів та надміру англізмів варто запроваджувати помірний пуризм. Необхідно створити «Новий український правопис» – єдиний для всіх українців світу орфографічно-пунктуаційний літературний стандарт. Важливо після війни змінити третє речення статті 10 Конституції України, повернути первісні рекомендації Національної комісії зі стандартів державної мови щодо іспиту на виявлення рівня володіння українською мовою для держслужбовців, надавати статус громадянина України після успішного складання іспиту на знання державної мови, історії та Конституції нашої країни.

Обов'язково необхідно неухильно поширювати й утверджувати українськомовний вплив у таких галузях: у державних структурах влади на всіх рівнях, зокрема найвищих, у Збройних силах України, теробороні, Нацгвардії, прикордонних військах, митниці, силових органах, Нацполіції, судах,

прокуратурі, юстиції, військових закладах, в освіті, науці, у засобах масової інформації, економіці, бізнесі, туристичній сфері, закладах харчування, індустрії краси. Українська система координат має панувати в історичній царині, музейній, архівній справах, кіно, театрі, мистецьких спілках, у релігійних громадах тощо.

У День української писемности та мови 9 листопада 2022 року в телеграм-каналі Головнокомандувача Збройних сил України В. Залужного з'явився запис: «Ціною життів кращих ми виборюємо право говорити рідною мовою, бути українцями, визначати своє майбутнє. Українська мова – це мова наших батьків і дітей. Мова нашої Перемоги» [Залужний 2022]. Безсумнівно одне: українська – це мова перемоги і переможців.

ЛІТЕРАТУРА

Вакуленко, М. О. (2011). Українська латиниця: основні підходи та сучасні особливості стандартизації. [У:] *Studia Linguistica*, 5, с. 497–504.

Вільнюс (2022). Вільнюс 2022. 19-та щорічна конференція EFNIL у Вільнюсі 11, 12 та 13 жовтня 2022 року. *EFNIL. European Federation of National Institutions for Language*. URL: <http://www.efnil.org/conferences/vilnius-2022> (дата запису: 19.04.2023).

Гриценко, П. Ю. (2022). Звернення до Президента України Володимира Зеленського. [В:] *Україна молода*. 14.09.2022. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3821/164/169487/> (дата запису: 11.04.2023).

Залужний, В. (2022). Ми кров'ю пишемо слова рідної мови. 9 листопада 2022. *Телеграм-канал «Головнокомандувач Збройних Сил України»*. URL: <https://t.me/CinCAFU/306> (дата запису: 11.04.2023).

Ковтюх, С. Л. (2017). Соціономастичні аспекти перейменовувальних процесів в Україні. [У:] *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*, 1(27), с. 160–165.

Конституція (1996). Конституція України – Розділ І. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i> (дата запису: 19.04.2023).

Маланюк, Є. (1959). Малоросійство. 1959. *Zbruc.* 02.07.2019. URL: <https://zbruc.eu/node/90477?fbclid=IwAR3bGEu3-77Jx32exCBUT9UWBkEUKh-ly-aa0EWrhUtjQogTsE7-CeCZAR0> (дата запису: 15.04.2023).

Прес-реліз EFNIL (2022). Прес-реліз EFNIL від 21 березня 2022 р. *EFNIL. European Federation of National Institutions for Language*. URL: <http://www.efnil.org/documents/news/efnil-press-release-21-march-2022> (дата запису: 15.04.2023).

Україна (2022). Україна вперше взяла участь у роботі Генасамблеї Європейської федерації національних мовних інституцій як асоційований член. 11 жовтня 2022 року. *Уповноважений із захисту державної мови*. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/ukraina-vpershe-vziala-uchast-u-roboti-henasamblei-ievropeiskoi-federatsii-natsionalnykh-movnykh-instytutsii-ia-associiovanyi-chlen> (дата запису: 19.04.2023).

Українці (2015). Українці створили найбільшу кількість народних пісень у світі. 28 вересня 2015. *iPress*. URL: https://ipress.ua/news/ukraintsi_stvoryly_naybilshu_kilkist_narodnyh_pisen_u_sviti_140839.html (дата запису: 18.04.2023).

Blanco, C. (2022). 2022 Duolingo Language Report. December 6, 2022. URL: <https://blog.duolingo.com/2022-duolingo-language-report/#language-learners-rally-behind-ukraine> (дата запису: 11.04.2023).

REFERENCES

Vakulenko, M. O. (2011). Ukrainska latynytisia: osnovni pidkhody ta suchasni osoblyvosti standartyzatsii [Ukrainian Latin: main approaches and modern features of standardization]. [U:] *Studia Linguistica*, 5, s. 497–504. (in Ukrainian)

Vilnius (2022). Vilnius 2022. 19-ta shchorichna konferentsiia EFNIL u Vilnusi 11, 12 ta 13 zhovtnia 2022 roku [Vilnius 2022. The 19th Annual EFNIL Conference in Vilnius on October 11, 12 and 13, 2022]. *EFNIL. European Federation of National Institutions for Language*. URL: <http://www.efnil.org/conferences/vilnius-2022> (data zapytu: 19.04.2023). (in Ukrainian)

Hrytsenko, P. Yu. (2022). Zvernennia do Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho [Appeal to the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyi]. [V:] *Ukraina moloda*. 14.09.2022. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3821/164/169487/> (data zapytu: 11.04.2023). (in Ukrainian)

Zaluzhnyi, V. (2022). My kroviu pyshemo slova ridnoiu movoiu [We write the words of our native language with blood]. 9 lystopada 2022. Telehram-kanal «Holovnokomanduvach Zbroinykh Syl Ukrainy». URL: <https://t.me/CinCAFU/306> (data zapytu: 11.04.2023). (in Ukrainian)

Kovtiukh, S. L. (2017). Sotsioonomastychni aspekty pereimenuvalnykh protsesiv v Ukraini [Socioonomastic aspects of renaming processes in Ukraine]. [U:] *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Movoznavstvo*, 1(27), s. 160–165. (in Ukrainian)

Konstytutsiia (1996). Konstytutsiia Ukrainy – Rozdil I [Constitution of Ukraine – Chapter I]. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i> (data zapytu: 19.04.2023). (in Ukrainian)

Malaniuk, Ye. (1959). Malorosiistvo [Malorosiystvo]. 1959. Zbruč. 02.07.2019. URL: <https://zbruc.eu/node/90477?fbclid=IwAR3bGEu3-77Jx32exCBu9UWBkEUkh-ly-aa0EWrhUtjQogTsE7-CeCZAR0> (data zapytu: 15.04.2023). (in Ukrainian)

Pres-reliz EFNIL (2022). Pres-reliz EFNIL vid 21 bereznia 2022 r. [EFNIL press release dated March 21, 2022.]. *EFNIL. European Federation of National Institutions for Language*. URL: <http://www.efnil.org/documents/news/efnil-press-release-21-march-2022> (data zapytu: 15.04.2023). (in Ukrainian)

Ukraina (2022). Ukraina vpershe vziala uchast u roboti Henasamblei Yevropeiskoi federatsii natsionalnykh movnykh instytutsii yak asotsiiiovanyi chlen. 11 zhovtnia 2022 roku [For the first time, Ukraine took part in the work of the General Assembly of the European Federation of National Language Institutions as an associate member. October 11, 2022]. *Uповnovazheni iz zakhystu derzhavnoi movy*. URL: <https://nova-ombudsman.gov.ua/news/ukraina-vpershe-vziala-uchast-u-roboti-henasamblei-ievropeiskoi-federatsii-natsionalnykh-movnykh-instytutsii-iaak-asotsiiiovanyi-chlen> (data zapytu: 19.04.2023). (in Ukrainian)

Ukrainci (2015). Ukrainci stvoryly naibilshu kilkist narodnykh pisen u sviti [Ukrainians created the largest number of folk songs in the world]. 28 veresnia 2015. iPress. URL: https://ipress.ua/news/ukrainci_stvoryly_naybilshu_kilkist_narodnyh_pisen_u_sviti_140839.html (data zapytu: 18.04.2023). (in Ukrainian)

Blanco, C. (2022). 2022 Duolingo Language Report. December 6, 2022. URL: <https://blog.duolingo.com/2022-duolingo-language-report/#language-learners-rally-behind-ukraine> (data zapytu: 11.04.2023).

Подано до редакції 19.04.2023 року
Прийнято до друку 17.05.2023 року